

d'Assua (Surp, 1964).

Tal com *aquellò* (*aclò*) al costat d'*allò* i d'*aquell*, hi va haver una combinació de la mateixa naturalesa emfàtica en l'adverbi de lloc, amb la forma *aquelli*, que A. Soberanas va assenyalar en els seus *Diàlegs* (esmentats més amunt) i que també hem constatat en el text complet de les *VidesR*: «manà que hom lo mesés en la casa d'En Salt, mas --- no s'i poc bonament alogar *aqueli*, ni en negun altre loc», f° 109r1.⁶

Entre les comb. especials crido l'atenció sobre aquelles a la base de les quals es troba la noció de posició ultra o més enllà d'un cert lloc. L'expressió més clàssica d'aquesta idea és per mitjà del mot compost *dellà*.

Dellà pot funcionar amb caràcter de preposició: «passa *dellà* / lo flum Jordà», JRoig (*Spill*, 12489); o bé com un adverbi (junt amb el seu contraposat *deçà*): «per les dites --- bones obres que façes, Déu --- te darà, *deçà*, la sua gràcia, e *dellà*, la sua glòria», Eiximenis (*DComp.*, *CoDoACA* XIII, 317.5); o sigui 'més ençà i més enllà de la Mort'. Aquesta expressió simple a penes s'ha mantingut si bé ha deixat rastres en la toponímia (i fins al nivell dels pre-topònims): a la Jana (Maestrat), més enllà de la Font del Poble hi ha la partida que en diuen «*Dellà-les-Fonts*» (1961); en el Priorat, hi ha una partida enfront del poble dels Guiamets, però al costat esquerre de la Riera de la Vall, hi havia la partida «*Dellà-Riera*», i avui popularment s'anomenen «*Lla-Rieres*» els trossos situats dins aqueixa partida (en el quadern de notes de camp tinc anotat, 1935, «perquè és *dellà* la riera»).⁷ Coscs semblants observem en ross.: a Toluges hi ha la zona dita *Dellà-la-Bassa* (la que es troba més enllà del riu de d'aquest nom); a Vinçà, *Dellà-l'Aiga*, tot el que hi ha a l'esquerra de la Tet; igual a Millars i a Campome i a Espirà de Conflent per al que es troba a la dreta de la Riera de Llec; a Matamala de Capcir, acompanyat de la prep. *de*, hi ha el «Barri de *Dellà-de-l'Aiga*» (1960). No és estrany això a d'altres comarques ben llunyanes: fins a Dénia hi ha una partida dita *Dellà de la Cova* (1962).

Almenys amb caràcter adverbial, tenim fets ben semblants, encara en altres llocs: «El Camp de *Dellà*» de l'altra banda de l'Aude a Formiguera de Capcir (1960), a Planès de la Perxa hi ha el *Veïnat de Dellà* (separat del de l'Església per una grossa fondalada). I no és pas que això sigui exclusiu de la «Catalunya francesa», perquè en el Nord del Gironès, a Olives de Guialbes hi ha el *Veïnat de Dellà* (un dels tres que componen el poble, i que d'altres anomenen «el de Més-Enllà»), i a l'Alta Ribagorça tenim *La Sélba de Dellà* muntanya amunt de St. Esteve del Mall (1957); més al N., a les Pauils, tinc nota d'haver observat altres usos que reflecteixen això en forma diferent, però comprenent les dues cares de l'oposició *deçà* i *dellà* (1957).

En alguna altra localitat del ross. tenim una manera de dir més abreujada, «el de *dellà*», per exemple per a la partida que hi ha en el camí del Coll del Cobertorat, a Fullà de Conflent (1960); adverbialment: «això és *de-dellà*» ('és més enllà, és a l'altra banda') a les Garrotxes de Conflent (Talau, 1959); a la part del terme

de Torroella de Montgrí, que és més enllà del Ter, en diuen «*De-Dellà*», i en les meves notes de camp lleixo «Les Deveses és continuació de les <Deveses> *de deçà* el riu» (1958). Una altra variant un poc més complicada, *en-dellà*: «tal lloc és *endaçà* del riu» a Vilanova de Sau i altres pobles d'Osona (1935). I en cat. occid.: «la Rouretera és *andelaçà* del Tossal dels Porquers» a La Vileta; en forma diminutiva en el Montseny: *endaçanik* d'allà hi ha --, Fogars de Montclús (1935) 'una mica més enllà'.

Altres amb adv. de lloc de tipus *parallel*: *allà-dellà* ('més enllà de ---'), que és pròpia sobretot de parlars al S. o al O. del cat. central, p. ex. en la zona Garrigues-Segrià: La Granadella, Aitona, Granja d'Escarp (1935); també en val.: «*allà-dellà* de la Cara de Montgó», Dénia, 1962; i com a mer adverbi: «allí lluny en diuen lo Pla de *l'à-de-l'à*» a Sunyer (1964), etc. A les Illes: «*alli-dellà*: más lejos, más allá», eiv. (PzCabr.); mall. *allà deçà*: «Santa Pola, *allà-dessà* Alacant», «oh germans i amics d'*allà-dessà* les Albesres!, oh 'catalans de França!» (AMAlcover, *BDLC* IX, 26; VI, 220); en mall. també *aci-deçà* de sentit contraposat ('més ençà de': *BDLC* XIII, 196). En alt-aragonès (com també en alguns parlars nostres) diuen simplement *allà de* per 'més enllà de, *dellà de*' (=ll. *trans*): «*allà 'e Moñón*» i abreujadament «la *Fuente d'Allà*» (Acumuer, 1966).

L'equivalència de la preposició catalana *dellà* es troba en els parlars d'oc, particularment en gascó: «soun puyats de *derà* Tarbe» 'ils sont montés d'au-delà de Tarbes', en els parlars pirinencs de Bigorra (Camelat, *Beline*, p. 38).

Més descabdellades en la llengua literària catalana i en el llenguatge comú del Principat són les combinacions locatives amb *part*: però aquest mot no pas en la seva funció de substantiu sinó en el seu valor antic de 'més enllà de' = ll. *trans* — *part* mar, *part* l'ort, *part* lo riu, *part* l'estany, *part* la serra—; qüestió ja més coneguda que les que acabem de tocar (en parlarem a *PART*); en la llengua moderna ha sortit d'això la combinació *part dellà de*, combinació que en rigor és una redundància o duplicació verbal, si bé alguns l'entenen com si fos *part d'allà* (combinació mutilada sense l'article i preposició necessaris: segurament s'hauria dit *a la part d'allà de*); en realitat haurem d'anallitzar-ho *part dellà de Pirineus*, *part dellà de l'Ebre*, etc.; també s'usa fora del llenguatge culte i entre la gent del camp, i reduït a l'ús adverbial: «Allí hi ha els *Llitzes*, i Cal S. és *part dellà*», Busa-Navès, 1964; en algunes zones molt conservadores segueixen usant l'antic *part* si bé en combinació amb *de*: «això és *part de Cabrers*» 'és més enllà de la Font de Cabrers', vaig anotar a la Baronia de Rialb, 1957. Derivats i compostos de *dellà*. Un verb + *dellanar-se* amb un sentit com 'decantar-se', 'tirar *dellà*, tirar enllà' a l'Alt Pallars, el lleixo en un document o capbreu inèdit de 1645 de la Vall d'Assua (1964).

La combinació *dellà-abir* per 'després-ahir, abans-d'ahir' és de diversos parlars pirinencs: «¿sabeu aquell carboner --- ab qui vàrem parlar *d'allà-abir* i que us